

U članku *Studirati u okrilju bečkoga dvora kolegij sv. Augustina i formiranje crkvene elite u Hrvatskim zemljama (71-99)* autorica Ivana Horbec na temelju podataka iz arhiva Kolegija sv. Augustina rekonstruira osnovna obilježja poslijediplomskog studija: uvjete i okolnosti primitka, tijek studija i obveze pitomaca, utjecaj ocjena na daljnju karijeru teologa. Posebnu pažnju autorica je usmjerila na povezanost studija i formiranja crkvene elite.

Nazočnost masona u glavnome gradu Mletačke Dalmacije u 18. stoljeću razmatra članak autora Zdenka Dundovića pod naslovom *Masoni i masonska loža u Zadru (18. i 19. stoljeće)* (101-117). Temelji se na jednom procesu Svetog Oficija vođenom pred sudom u Zadru 1751. godine. Članak na temelju neobjavljenog arhivskog gradiva iz Državnoga arhiva u Veneciji donosi neke nove pojedinosti glede slučaja suđenja na Hvaru 1754.

U radu *Političko društvo za Hrvate i Slovence u Istri i oporbena nastupanja pripadnika mlađeg naraštaja javnih radnika 1903. i 1904. godine* (119-147) autora Željka Klaića u središtu interesa je Spomenica mladih upućena u rujnu 1903. godine vodstvu Hrvatsko-slovenske narodne stranke. Autor ističe kako su pripadnici mlađe generacije javnih radnika kritizirali metodu rada i djelovanja novoutemeljene političke organizacije. U pozadini ove kritičnosti bio je Narodni pokret i Novi list Frane Supila.

Autori Anto Mikić i Miroslav Akmadža u radu *Kritike crkvenih i vjerničkih krugova na sadržaj Glasa Koncila od 1963. do 1972. godine* (149-171) na temelju arhivske građe, literature i sadržaja Glasa Koncila iznose i analiziraju kritike na sadržaj Glasa Koncila. Autori ovim iznošenjem novih uvida jasnije rasvjetljuju prijepore u hrvatskom narodu uzrokovane koncilskom obnovom u drugoj polovici 20. stoljeća.

Nakon osam priloga slijedi rubrika *Prikazi i recenzije* u kojoj se nalazi osam prikaza i recenzija stručne povijesne literature.

Vedran Jakić

***Scrinia Slavonica. Godišnjak Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest*, sv. 19, Slavonski Brod 2019., 422 str.**

Scrinia Slavonica je časopis Podružnice za povijest Slavonije, Srijema i Baranje Hrvatskog instituta za povijest koji objavljuje radove posvećene povijesti Slavonije, Srijema i Baranje. Glavni urednik časopisa je Stanko Andrić, a 2019. izašao je 19. svezak ovog časopisa. On se sastoji od 422 stranice podijeljene u sedam cjelina. Prva cjelina sadrži 11 kronološki poredanih članaka, druga se odnosi na građu, treća daje pregled bibliografije, a četvrta obuhvaća kronike. Sljedeća cjelina je *in memoriam*, dok zadnja, šesta cjelina donosi prikaze i osvrt.

Prva cjelina započinje člankom Danka Dujmovića *Jugoistok Garičkog županata u 13. i 14. stoljeću* (9-36). Autor u članku obrađuje nekadašnje posjede na prostoru današnjih mjesta Garešnica, Dišnik, Velika Bršljanica i Gojlo na temelju reambulacija iz 1256. te drugih pisanih izvora. Kako su ti posjedi relativno dobro dokumentirani u izvorima 13. i 14. stoljeća, autor pokušava rekonstruirati njihov položaj, ali i elemente kulturnog krajolika. Definira pripadnost posjeda Šomodskom županatu do druge polovice 13. stoljeća, a poslije toga Garičkom županatu, te Čazmanskom arhidakonatu. Kroz članak autor povezuje srednjovjekovnu Desnicu s područjem između današnjih mjesta Velika Bršljanica i Veliko Vukovje, a

samom rekonstrukcijom posjeda pokušava stvoriti jasniju sliku o njihovoj prostornoj lokaciji i time olakšati potencijalna daljnja istraživanja.

Sljedeći članak, *Pravoslavno svećenstvo Slavonije i Srijema u borbi s kugom tijekom XVIII. stoljeća* Veljka Maksića (37-64) prikazuje ulogu pravoslavnog svećenstva u suzbijanju epidemija kuge koje su zahvatile slavonsko-srijemsko područje u 18. stoljeću. Autor pojašnjava dualističko vjerovanje, u kojem se kuga s jedne strane prikazuje kao Božja kazna, a s druge kao djelovanje poganskih demona. Zbog nepoznavanje djelotvorne liječničke metode, straha od zaraze i želje za životom, kod ljudi se javlja religijski poriv. Autor u članku naglašava važnost ne samo duhovne brige svećenstva za puk koja je realizirana kroz molitvu i ispovijed, već i posredovnu ulogu svećenstva između države i naroda, s ciljem provođenja propisanih sanitarnih mjera. Interakcija svećenstva sa stanovništvom u vrijeme kuge zahtijevala je prilagodbu svećeničke prakse, koju uz ulogu svećenika u medicinskoj djelatnosti autor opisuje na kraju članka.

Goranka Štalo u članku *Blagojevićev Pjesnik-putnik (1771) u kontekstu "katoličkoga prosvjetiteljstva"* (65-92) analizira djelo Adama Tadije Blagojevića *Pjesnik-putnik* kao hrvatsko prosvjetiteljsko djelo, odnosno kao "prosvjetiteljski spjev"/prosvjetiteljsku satiru, nastalu u duhu jozefinizma. Povod za nastanak djela *Pjesnik-putnik* bio je posjet Josipa II. Slavoniji 1768., stoga autor Blagojević u djelu, kao pravi predstavnik jozefinizma, hvali reforme Marije Terezije i Josipa II. Autorica u članku opisuje djelovanje i ideje Adama Tadije Blagojevića pomoću hrvatske književne historiografije, potom objašnjava zašto se pojedini aspekti djela *Pjesnik-putnik* mogu okarakterizirati kao "katoličko-prosvjetiteljski" te navodi koje su to naznake katoličkoga prosvjetiteljstva u djelu *Pjesnik-putnik*.

U članku *Šume i društvo Slavonske vojne krajine: primjer Brodske pukovnije u drugoj polovici 18. i početkom 19. stoljeća* (93-128) autor Mislav Radošević usmjerava se na proučavanje utjecaja i učinaka carskih odredbi i regulacija vezanih za područje šuma Slavonske vojne krajine koje se nalazilo pod upravom 7. (Brodske) graničarske pukovnije. Nakon kratkog uvoda o odnosu čovjeka i okoliša tijekom 18. stoljeća, autor opisuje šumovit i močvarni slavonski i posavski okoliš te službenu politiku habsburškog Dvora koja se sastojala od provođenja reformi radi lakšeg upravljanja okolišnim i ljudskim resursima na tom području. Kao najvažnije posljedice državnih reformi, službene politike vojnih vlasti i njihovog odnosa prema šumama i šumskim resursima na posavski okoliš i vojnokrajiško, slavonsko društvo autor ističe postupnu promjenu privrednog oblika iskorištavanja šumskih resursa te pojava kriminala, odnosno društvenog neposluha.

Slijedi članak Eldine Lovaš *Osječko građanstvo u Upisniku građana od stjecanja slobodnog i kraljevskog statusa do prvog popisa neplemenitog stanovništva (1809.-1814.)* (129-158) u kojem se analizira osječko građanstvo između 1809. i 1814. godine na temelju podataka osječkog Upisnika građana. Na početku rada izneseni su i opisani primarni i sekundarni izvori koji omogućavaju istraživanje osječkog građanstva, potom su navedena građanska prava dobivena Poveljom slobodnog i kraljevskog grada Osijeka iz 1809. godine te uvjeti primanja u građanstvo, od kojih se kao osnovni izdvaja stanovanje ili doseljenje na područje koje je imalo status slobodnog i kraljevskog grada. Autorica u radu na temelju statističke, komparativne i deskriptivne metode prikazuje broj osječkih građana, njihovu vjersku i nacionalnu strukturu, bračni status te vrste djelatnosti kojima su se bavili osječki građani u promatranom razdoblju, a kvantitativne i statističke podatke prikazuje u tablicama i grafikonima.

Siniša Lajnert u članku *Dioničarsko društvo Slavonske vicinalne željeznice (1892.-1933.)* (159-188) prikazuje ustroj i poslovanje Dioničarskog društva Slavonske vicinalne željeznice

u razdoblju njegova postojanja, od 1892. do 1933. Vicinalne željeznice opisuje kao željeznice mjesnog, odnosno lokalnog interesa čija je svrha bila udovoljiti prometno-gospodarskim interesima mjesta kroz koje su prolazile. Izgradnja željeznica prepuštena je privatnom kapitalu te je u tom periodu sagrađena gotovo cjelokupna željeznička mreža na hrvatskom prostoru, koja postoji i danas. Radi se o smjerovima: Osijek – Našice, Našice – Nova Kapela – Batrina, Pleternica – Požega te Požega – Velika, koje su spojile Požešku dolinu s mrežom državnih željeznica, ali i s Osijekom i Zagrebom, te većim europskim gradovima. Autor u članku analizira tijek izgradnje željeznice, financije potrebne za izgradnju i proces likvidacije društva, čime ono 1933. prestaje postojati.

Domagoj Tomas u članku *Pododbor Matice hrvatske u Osijeku 1936.-1945.* (189-216) analizira osnutak i djelovanje pododbora Matice hrvatske Osijek, u razdoblju od 1936. do 1945. godine. Nakon pregleda dosadašnjih istraživanja djelovanja Matice hrvatske u Osijeku, ističe se njezina važnost kao najstarije djelatne hrvatske kulturne institucije. Rad se temelji na izvornoj građi dostupnoj u Državnom arhivu u Osijeku u fondu Pododbor Matice hrvatske Osijek. Autor analizira povjereništvo Matice hrvatske u Valpovu navodeći teritorijalnu i profesionalnu strukturu njezinih članova, a potom elaborira nastanka i djelovanja Pododbora Matice hrvatske u Osijeku kao glavnog nositelja kulturnih aktivnosti na lokalnoj razini. Na kraju članka kroz časopis *Hrvatski sjever* daje opću sliku stanja u osječkom pododboru Matice hrvatske te omogućava dublji uvid u aktivnosti osječkoga pododbora Matice hrvatske između 1938. i 1945. godine.

Danijel Vojak u članku *Stradanje Roma u Slavoniji za vrijeme Drugog svjetskog rata, 1941.-1945.* (217-239) analizira položaj romskog stanovništva na području Slavonije za vrijeme Drugog svjetskog rata. Nakon prostornog ograničenja istraživanja na područja Slavonije koja su za vrijeme NDH bila u sastavu velikih župa (Livac – Zapolje, Posavje, Baranja i Vuka), autor daje pregled korištenih izvora i literature. Tumači negativnu percepciju neromskog stanovništva o romskom, koja je stvorena njihovim doseljavanjem u Slavoniju, trajala tijekom cijelog međuratnoga razdoblja, a vrhunac doživjela za vrijeme NDH, kada su Romi prikazivani kao državni neprijatelji, zbog čega su često bili deportirani u jasenovački logor. Opisani su načini "materijalnog profitiranja" tadašnje vlasti od deportacije Roma u logore, a njihov položaj u logorima autor opisuje na temelju iskaza preživjelih slavonskih romskih logoraša. Na kraju se analizira aktivnost Roma u antifašističkom pokretu, odnosno njihova uključenost u partizanski pokret te procjene broja stradalih Roma.

Ivica Miškulin u članku *Neprijatelj države iz Okučana: slučaj političkog zatvorenika i emigranta Janjka Sarajlića* (241-269) analizira život i djelovanje Janjka Sarajlića, koji je izlaz iz teških životnih uvjeta pronašao u emigraciji (Zapadna Njemačka), gdje je, upoznavši se s drugačijom slikom stanja u Jugoslaviji, razvio kritički stav prema komunizmu. Autor opisuje Sarajlićev "zločin" koji se sastoji u prenošenju antijugoslavenske literature iz emigracije u Jugoslaviju, što se tumačilo kao pokušaj nelegalnog unošenja "propagandnog materijala neprijateljskog sadržaja" u svrhu širenja "neprijateljske propaganda", zbog čega je Sarajlić osuđen na zatvorsku kaznu zbog počinjenja kaznenog djela političkog kriminaliteta. Njegov boravak u kazneno-popravnim domovima dodatno je učvrstio otpor prema režimu, a suradnja s drugim zatvorenicima rezultira opozicijskim djelovanjem. Ponovni odlazak u emigraciju nakon izlaska iz zatvora i opozicijsku borbu koju Sarajlić nastavlja na slobodi, autor opisuje u posljednjem dijelu članka.

Članak *Stradanje nesrpskog civilnog stanovništva na okupiranom području bivše općine Vukovar* (1992.-1998.) (271-295) autora Slavena Ružića temelji se na analizi izvornog arhivskog gradi-

va Republike Srpske Krajine, podataka Uprave za zatočene i nestale Ministarstva hrvatskih branitelja i Državnog odvjetništva Republike Hrvatske, kao i dostupne literature. Autor je u članku pokušao utvrditi broj stradalog (ubijenog) nesrpskog civilnog stanovništva okupirane (bivše) vukovarske općine u razdoblju od potpisivanja Sarajevskog primirja u siječnja 1992. do povratka hrvatskog Podunavlja u ustavno-pravni poredak Republike Hrvatske u siječnju 1998. godine, pri čemu se najviše koncentrirao na načine i okolnosti stradanja stanovništva. Analizirao je srpsku pobunu u Hrvatskoj i njezino širenje na prostor hrvatskog Podunavlja, stanje javne sigurnosti na teritoriju okupirane općine Vukovar tijekom 1992. godine te iznio konkretne brojke o stradalom nesrpskom stanovništvu i načinima masovne egzekucije od 1992. do 1998. godine, te ukazuje na potencijalna daljnja istraživanje ove zanemarene teme.

U posljednjem članku ove cjeline *Izbjeglički centar Gašinci 1992. – 1999.* (297-319) autorice Marija Rotim i Nikolina Vuković obrađuju postojanje, rad i ulogu Izbjegličkog centra Gašinci od njegovog otvaranja 1992. pa sve do zatvaranja 1999. One u članku analiziraju stvaranje i djelovanje Izbjegličkog centra Gašinci, najvećeg izbjegličkog centra u kojem su većinom bile smještene muslimanske izbjeglice iz Bosne i Hercegovine na teritoriju Republike Hrvatske. Ukazuju na humanitarno djelovanje hrvatskih vlasti i različitih humanitarnih organizacija u njihovom zbrinjavanju, naglašavaju osiguravanje adekvatnog smještaja, kvalitetne i prilagođene prehrane, zdravstvene zaštite, obrazovanja, ali i raznolikost i bogatstvo društvenog života koji su poslužili za normalizaciju svakodnevnog života u izbjeglištvu. Na kraju članka analiziran je suživot općine Đakovo u izbjegličkom centru te njihovo sudjelovanje u planiranju, financiranju i podupiranju rada Izbjegličkog centra Gašinci, ali i potencijalnu eskalaciju etničkih sukoba.

Druga se cjelina pod naslovom *Građa* sastoji od rada Petra Macuta *Zapisnici sa sjednica tabora Ustaške mladeži Vukovar (srpanj 1942. – travanj 1943.)* (321-340) u kojem autor iznosi ustroj, organizaciju i način djelovanja Ustaške mladeži. Analizira podatke o djelovanju lokalne organizacije Ustaške mladeži u Vukovaru u razdoblju od srpnja 1942. do travnja 1943. na temelju zapisnika sa sjednica tabora Ustaške mladeži, koji se nalaze u Hrvatskom državnom arhivu. Pomoću zapisnika autor otkriva aktivnosti i načine funkcioniranja lokalne organizacije Ustaške mladeži.

Pregled bibliografije radova objavljenih u časopisu *Zbornik Historijskog instituta Slavonije* donose Stanko Andrić, Sanja Jurić i Tatjana Melnik u radu *Bibliografija radova objavljenih u časopisu Zbornik Historijskog instituta Slavonije (Zbornik Centra za društvena istraživanja Slavonije i Baranje, Slavonski povijesni zbornik) 1963.-1988.* (341-373).

Slijedi prijevod eseja Petera Štiha *Revizija zgodovine in revizionizem v zgodovinopisju? Vseka-kor!* (375-381). Esej je objavljen u *Glasniku Slovenske matice* 2011. godine, a preveo ga je Stanko Andrić. Kao glavna ideja eseja navodi se revizija povijesti i revizionizam kao sastavni dio historiografske spoznaje, a time i epistemologije povijesti, odnosno naglašava se da se povijest ne može zamisliti bez neprestane provjere, popravljavanja i mijenjanja postojećih povijesnih predodžaba.

Kronika koja donosi vijest o završenom istraživačkom projektu "Od prašuma do oranica: povijest antropizacije šuma u Slavoniji od srednjeg vijeka do početka 20. stoljeća" (383-385), koju donosi voditelj projekta Robert Skenderović. Obaviještava kako je projekt trajao od 1. lipnja 2015. do 31. svibnja 2019., a glavni cilj bio je istražiti utjecaj šuma na transformaciju slavonskog društva iz predmodernog u moderno. Plan projekta, koji je obuhvaćao održavanje jednog znanstvenog skupa, održavanje jedne radionice za studente, istraživanja u arhivima,

sudjelovanje na drugim znanstvenim skupovima, objavljivanje znanstvenih radova te objavljivanje triju knjiga u elektronskom obliku, u većoj je mjeri uspješno ostvaren. Slijedi vijest o šestoj dodjeli Nagrade Podružnice mladih povjesničarima (386-388) koju donosi Stanko Andrić.

U cjelini *In memoriam* Dinko Župan se osvrće na znanstveni rad i djelovanje prof. dr. Petra Korunića (1939.-2018.) (389-392), dok se Robert Skenderović osvrće na djelovanje franjeva-svećenika i profesora Franje Emanuela Hoška (1940.-2019.) (393-397).

Na samom kraju knjige nalaze se prikazi i osvrti (399-422).

I ovaj je broj časopisa *Scrinia Slavonica* svojim radovima obogatio i doprinio boljem razumijevanju povijesti Slavonije, Srijema i Baranje, ali i šire regionalne povijesti, te otvorio prostor za potencijalna daljnja istraživanja. Objavljivanjem temeljnih istraživačkih studija, sintetskih i preglednih radova, manjih cjelina relevantne povijesne građe, radova šire teorijske i metodološke tematike, prijevoda stranih radova, prikaza i osvrti, ovaj se časopis samo potvrdio kao značajan i relevantan.

Monika Bereš

Ekonomska i ekohistorija. Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša, sv. 15, Zagreb 2019., 172 str.

Ovaj novi broj časopisa *Eko-eko* za glavnu temu predlaže *Ekohistoriju rijeke Drave*, stoga je toj posvećeno jedanaest od ukupno dvanaest radova objavljenih u broju. Trojac mađarskih autora, Csille Zatykó, Gyöngyi Kovács i Mártona Rózsása, otvaraju tematski blok s radom *Castles, settlements and environment in the Drava valley: case studies from the medieval and ottoman period* (5-22). Zahvaljujući suradnji triju autora, članak je rezultat multidisciplinarnе djelatnosti arheologa, kartografa i povjesničara koji analiziraju položaj tri kaštela (Berzence, Barcs i Turbék) na razmeđu današnje Mađarske i Hrvatske u razdoblju od srednjeg vijeka do Osmanske okupacije u 17. stoljeću. Razmatraju se njihova arheološka nalazišta – u današnjoj perspektivi, s njihovim ondašnjim prirodnim okruženjem i pripadajućim teritorijem te njihov suodnos s rijekom Dravom. Članak sažima studiju koja je još u trajanju, što objašnjava neujednačenost sakupljenih i iznesenih podataka za svako od promatranih područja. *The transport of timber and charcoal on the upper course of the river Drava/Drau* (23-42) rad je Elisabeth Johann koji obrađuje razvoj prijevoza drvene građe kroz pet stoljeća, od 14. do 18. stoljeća, kroz teritorije Kranjske, Štajerske, Hrvatske i Mađarske. Ovisno o razmatranim podtemama autorica dotiče problem od 9. do 20. stoljeća, nudeći čitaocu relativno sporadične podatke oko pokretanje trgovine drvom sa splavovima duž Drave na području Kranjske. Sljedeći rad s naslovom *Regulacijski radovi u donjem toku Drave kao temelje nesmetanog prometovanja (osvrt na drugu polovicu 19. i početak 20 stoljeća)* (43-54) potpisuju Zlata Živaković-Kerže i Marija Benić Penava. U radu se razrađuje problematiku pretvaranje Drave u plovidbenu rijeku radi modernizacije prometa i gospodarskih prednosti prijevoza drva i poljskih proizvoda, s jedne strane, i poteškoće u ustrajnosti odgovarajućih radova održavanja koji iziskuju prevelike troškove, s druge strane. Time se u konačnici objašnjavaju slabi rezultati. Igor Žibera napisao je članak *Spremembe rabe tal v občinah ob Dravi v Sloveniji v obdobju 2000-2018* (55-65). Pomoću pet tematskih karata i pet strukturnih grafikona, autor prati promjene zemljišta, tj. njihov način iskorištavanja (vodene